

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษารูปแบบการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่ามูเซอแดง หมู่บ้านพญาทอง ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ในด้านการแต่งกาย การสร้างบ้านเรือน และการบริโภคและปัจจัย เงื่อนไขต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่ามูเซอแดง การวิจัยจะเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนชาวเขาที่เหมาะสมต่อไป ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการทำงานไว้ดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร
2. การเข้าสู่ชุมชน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน
3. เครื่องมือและวิธีการในการเก็บข้อมูล
4. การตรวจสอบข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การศึกษาเอกสาร

ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของวัฒนธรรม ประเพณี พิธีการต่าง ๆ ของชนกลุ่มน้อยบนพื้นที่สูง ซึ่งได้แก่ กลุ่มชาวเขาในประเทศไทย ชาวเขาเผ่ามูเซอแดง ก็เป็นชนกลุ่มน้อยอีกกลุ่มหนึ่งที่มีวัฒนธรรมเป็นของตัวเองและมีความน่าสนใจศึกษา โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ทำให้รูปแบบวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชุมชนเริ่มเปลี่ยนไป

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสาร ตำรา และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับแนวคิดทางด้านวัฒนธรรม วัฒนธรรมชุมชน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การเรียนรู้ การกล่อมเกลாதองสังคม โดยศึกษาอย่างกว้าง ๆ ให้ครอบคลุมเนื้อหามากที่สุด เพื่อไปกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในชุมชน และเป็นแนวทางในการกำหนดประเด็นการเก็บข้อมูล ดังรายละเอียดในบทที่ 2

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษารูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและได้เลือกแนวคิดของ Murdock (อ้างแล้ว) ที่ได้เสนอรูปแบบการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชุมชนใน 4 รูปแบบ เพื่อมาอธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวเขา ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันในเรื่อง วัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมการสร้างบ้านเรือน และวัฒนธรรมการบริโภค แล้วใช้เงื่อนไขปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นแนวคิดของ Lenski (อ้างแล้ว) ในการวิเคราะห์

2. การเข้าสู่ชุมชน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

ในการวิจัยครั้งนี้ นอกจากจะศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนพหุคูณแลกเปลี่ยน ขอคำแนะนำจากคณาจารย์ อาจารย์ที่ปรึกษาแล้ว ผู้วิจัยยังได้เข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนด้วยตนเอง ทั้งนี้เนื่องมาจากการวิจัยเชิงคุณภาพเน้นความสำคัญถึงเรื่องการเข้าสนาม และการศึกษาจะกระทำในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชนในบริบท ซึ่งมีสิ่งแวดล้อมหลายๆ อย่างของชุมชน ก่อนจะเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้ทำการสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นในกลุ่มชาวบ้านก่อน ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการดำเนินงานเก็บข้อมูลภาคสนาม การสำรวจพื้นที่เพื่อเลือกชุมชนที่ศึกษา ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจในหลายๆ พื้นที่ แต่ได้เลือกศึกษาชาวเขาเผ่ามูเซอแดง หมู่บ้านพญากอง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย เริ่มต้นหลังจากที่ศึกษาข้อมูลการทำวิจัยเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้นำหนังสือจากทางภาควิชาส่งเสริมการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แจ้งให้ทางอำเภอแม่สรวย และหมู่บ้านพญากอง เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ในการทำวิจัยอย่างเป็นทางการ ซึ่งทางอำเภอก็ได้แจ้งหนังสือกลับไปยังหมู่บ้านอีกครั้งถึงรายละเอียดว่าผู้วิจัยเป็นอาจารย์ และปัจจุบันกำลังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และได้เข้าไปในชุมชนเพื่อศึกษาวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชน การแนะนำตัวของผู้วิจัยกับผู้นำชุมชนในครั้งนี้ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน นายจะบุ๋ กองดี และรองผู้ใหญ่บ้าน นายยะโหล จะกำจอง

หลังจากผ่านการแนะนำตัวและขอความร่วมมือจากผู้นำชุมชนแล้ว ผู้วิจัยได้หาโอกาสสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านต่อไป โดยแบ่งการดำเนินการได้ 3 ขั้นตอน

ระยะแรก

ได้ออกไปเยี่ยมพบปะพูดคุยกับชาวบ้าน สร้างความสนิทสนมคุ้นเคย โดยได้เดินไปทั่วทั้งหมู่บ้าน กลุ่มเด็กเป็นกลุ่มที่ผู้วิจัยให้ความสนใจมากเป็นพิเศษในระยะนี้ เพราะว่าเป็นสื่อกลางของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ปกครอง โดยจะนำไปตามบ้านต่าง ๆ เป็นกลุ่ม “นาห่อ” ลูกสาวคนเล็กของผู้ใหญ่บ้านจะคอยแนะนำสถานที่ต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบข้อมูลพื้นฐานในระดับหนึ่ง การเยี่ยมชมตามบ้านของชาวบ้าน สนทนาพูดคุย แลกเปลี่ยนเรื่องราวต่าง ๆ ภายในครอบครัวหลายครอบครัว ทำให้ได้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิตของชาวบ้าน ได้ทราบข้อมูลเบื้องต้นต่าง ๆ สำหรับปัญหาที่พบในระยะแรกและเป็นอุปสรรค คือ ในเรื่องของภาษาและการสื่อสาร เพราะชาวบ้านจะนิยมใช้ภาษาประจำเผ่า ซึ่งผู้วิจัยฟังไม่เข้าใจ โดยเฉพาะชาวบ้านที่เป็นผู้หญิงมักจะขี้อายและไม่กล้าพูดคุย แต่กลุ่มเด็กก็มักจะทำให้บรรยากาศของการสนทนาดำเนินต่อไปด้วยความสนุกสนาน คอยแปลให้กับผู้วิจัย ในระยะนี้ผู้วิจัยจะเข้าหมู่บ้านทุกวันเสาร์-อาทิตย์ เมื่อเวลาผ่านไปไม่นานนัก ผู้วิจัยก็ได้รับการต้อนรับจากชาวบ้านเป็นอย่างดี การพูดคุยกับชาวบ้านเริ่มมีความสนิทสนมคุ้นเคย การพูดคุยของชาวบ้านกับผู้วิจัยก็จะใช้ภาษา “คำเมือง” การเข้าออกชุมชนของผู้วิจัยจึงเป็นไปโดยสะดวก

ระยะที่สอง

หลังจากที่ผู้วิจัยได้พบปะพูดคุยกับชาวบ้านจนมีความสนิทสนมคุ้นเคย และได้ทำการศึกษาถึงบริบททั่วไปของชุมชนแล้ว จึงได้เริ่มศึกษาถึงข้อมูลในประเด็นที่ถักถักไป ผู้วิจัยได้ปักค้ำคั่นภายในหมู่บ้านโดยพักอาศัยตามบ้านของชาวบ้าน ซึ่งสลับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปหลายครอบครัวในการเข้าชุมชนแต่ละครั้ง จากการปักค้ำคั่นในชุมชนกับชาวบ้านหลายครอบครัวทำให้ได้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิตของชาวบ้าน ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถสังเกตถึงกิจวัตรประจำวันของชาวบ้านแบบมีส่วนร่วมได้ครอบคลุมกับประเด็นที่ศึกษามากยิ่งขึ้น การสร้างความสัมพันธ์ในระยะที่สองนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลในระดับลึก เชื่อมโยงเหตุการณ์ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันและได้พูดคุยสอบถามประเด็นต่าง ๆ ที่สงสัยที่ต้องการทราบเพิ่มเติม จนได้ข้อมูลในระดับลึกและชัดเจนเพื่อใช้ตอบปัญหาในการวิจัยหรือวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา เกี่ยวข้องกับบริบททั่วไปของชุมชน ลักษณะทางกายภาพ แผนที่ชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางสังคม ประวัติการตั้งถิ่นฐาน สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพทางสังคม วัฒนธรรม

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรที่จะศึกษาและเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ

- ผู้นำชาวบ้านที่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน นายจะบู่ กองดี และรองผู้ใหญ่บ้าน นายยะโฮล จะกำจอง โดยจะเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความเป็นไปของหมู่บ้านทั้งหมด การติดต่อกับสังคมภายนอก ข้อมูลเกี่ยวกับลูกหลานของตนเองและข้อมูลโดยทั่วไป

- ผู้นำชาวบ้านที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ “ปู่จอง” ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของหมู่บ้าน เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ปู่จองจะเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ

- กลุ่มผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ได้แก่ คนที่มีอายุประมาณ 45 ปี ขึ้นไป เป็นผู้สูงอายุในหมู่บ้าน จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน การประกอบอาชีพ

- กลุ่มที่ติดต่อกับชายกับบุคคลภายนอก จะให้ข้อมูลหลักในเรื่องเกี่ยวกับแนวคิดทัศนคติด้านต่างๆ เช่น การประกอบอาชีพ การค้าขาย

- กลุ่มผู้ออกไปใช้แรงงานนอกชุมชน จะเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ ทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงภายในหมู่บ้าน

- กลุ่มเยาวชน อายุ 10 ขวบ จนถึงวัยรุ่น หมายถึงทั้งที่ออกมาทำงานแล้วหรือยังคงเรียนหนังสืออยู่ภายในและนอกหมู่บ้าน จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติ แนวคิดในการดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนและภายนอกชุมชน

ระยะที่สาม

เป็นการศึกษาข้อมูลแบบเจาะลึกเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ถึงรูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมใน 3 ด้าน ซึ่งศึกษารูปแบบวัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมการสร้างบ้านเรือนและวัฒนธรรมการบริโภค โดยการศึกษาว่าเดิมเป็นอย่างไร ปัจจุบันเป็นอย่างไร มีรูปแบบการเปลี่ยนแปลงเป็นแบบไหน รวมทั้งศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไป ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก พร้อมกับการบันทึกภาพเพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นสัมภาษณ์โดยใช้คำถามปลายเปิดเพื่อให้บรรยากาศเป็นไปอย่างเป็นกันเอง ขณะที่สัมภาษณ์ผู้วิจัยจึงไม่ได้จดบันทึก และจะทำการบันทึกหลังจากการที่พูดคุยได้จบลงแล้ว

ตารางที่ 1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

ลำดับที่	กลุ่ม	สถานภาพ / บทบาท	อายุ (ปี)
1	ผู้นำชาวบ้านที่เป็นทางการ	ผู้ใหญ่บ้าน (นายจะบุญ กองดี) รองผู้ใหญ่บ้าน (นายชะโหล จะกำจอง)	52 42
2	ผู้นำชาวบ้านที่ไม่เป็นทางการ	“ปู่จอง” เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม (นายชะโหล แสป่า)	50
3	กลุ่มผู้อาวุโสในหมู่บ้าน	ผู้สูงอายุในหมู่บ้าน	45 ปีขึ้นไป
4	กลุ่มหนุ่มสาว	ผู้ที่ทำงานอยู่ภายในหมู่บ้าน	15 – 30 ปี
5	กลุ่มที่ติดต่อกำขายกับบุคคลภายนอก	ร้านขายของชำ (นายจะจู้ย นาก้อง) (นางนาสี นาก้อง) ผู้ที่เข้าไปติดต่อกำขาย นอกชุมชน	45 43 20 ปีขึ้นไป
6	กลุ่มผู้ออกไปใช้แรงงานนอกชุมชน	ชาย – หญิง วัยทำงาน ผู้ที่ออกไปรับจ้างทำงาน นอกหมู่บ้าน	15 ปีขึ้นไป
7	กลุ่มเยาวชน	ชาย – หญิง (นักเรียน)	10 – 25 ปี

3. เครื่องมือและวิธีการในการเก็บข้อมูล

หลังจากที่ได้กำหนดกรอบแนวคิดไว้อย่างชัดเจนและเลือกชุมชนที่ศึกษาไว้เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยดังนี้

3.1 แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ผู้วิจัยกำหนดประเด็นที่สัมภาษณ์ไว้อย่างกว้าง ๆ เพื่อใช้สัมภาษณ์ชาวเขาในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมใน 3 ด้านที่กล่าวมาชาวบ้านได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกันเป็นไปอย่างธรรมชาติ และหากมีประเด็นใดที่สงสัยก็ทำการศึกษาข้อมูลในระดับลึกต่อไป เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

โดยการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมสนทนารู้สึกถึงความเป็นกันเองให้มากที่สุด ทำการสนทนาจากสภาพและสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง ซึ่งอาจจะต้องใช้ระยะเวลาในการสนทนา ผู้วิจัยจะทำการบันทึกข้อมูลในประเด็นที่น่าสนใจ และจะทำการศึกษารายละเอียดในภายหลัง เช่น ในการปักค้ำคั้นกับครอบครัวของกลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยจะพูดคุยกับแม่บ้าน ในขณะที่กำลังประกอบอาหาร เกี่ยวกับเรื่องกรรมวิธีในการปรุงอาหาร และทำให้ทราบแหล่งที่มาของอาหารแต่ละชนิดด้วย และในเวลาที่นั่งรับประทานอาหารกับสมาชิกทั้งหมดในครอบครัว ก็จะได้พูดคุยและสอดแทรกคำถาม เพื่อให้ทราบถึงทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมการบริโภค

3.2 แบบบันทึกข้อมูลสนาม ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาเพื่อบันทึกการสัมภาษณ์โดยเฉพาะปรากฏการณ์ต่าง ๆ เป็นการบันทึกข้อมูลที่ได้จากการพูด สนทนาแลกเปลี่ยนกับชาวบ้านในภาคสนามตามประเด็น รวมทั้งการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และยังใช้บันทึกข้อมูลจากการสังเกต การที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาชุมชนนั้น ข้อมูลที่ได้ส่วนหนึ่งมาจากการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ

3.3 กล้องถ่ายภาพ สำหรับถ่ายภาพวิถีชีวิตและกิจกรรมต่างๆในชุมชน ผู้วิจัยใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน สร้างความสนิทสนมและผู้วิจัยสามารถนำมาใช้ประกอบการซักถามเพื่อให้เข้าใจระบบความหมายหรือสัญลักษณ์ต่างๆ

3.4 กล้องวิดีโอ สำหรับบันทึกภาพเหตุการณ์ต่างๆ ที่เป็นพิธีกรรม กระบวนการหรือเหตุการณ์ที่มีลักษณะพิเศษหาได้ยาก ซึ่งเป็นประโยชน์ในการทำให้ผู้วิจัยเข้าใจและเห็นสภาพในชุมชนชัดเจนยิ่งขึ้น แต่ในงานวิจัย กล้องวิดีโอ ไม่สามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลในการอธิบายรูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นได้ ทั้งนี้เนื่องจากการที่จะทำความเข้าใจในเรื่องของวัฒนธรรมให้ชัดเจนและลึกซึ้งนั้น จะต้องใช้วิธีการสนทนาพูดคุยกับ

ชาวบ้าน เพื่อจะได้ทราบถึงความรู้สึกนึกคิดและทัศนคติในเรื่องต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นสำคัญ

4. การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลแต่ละครั้ง ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบหลังการเก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบว่าข้อมูลนั้น ๆ เป็นประเด็นใด อยู่ในวัตถุประสงค์ข้อใด ทั้งนี้เพื่อให้แน่ใจว่าได้ข้อมูลครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ และในกรณีที่ข้อมูลที่ได้มาไม่สอดคล้องกัน ก็ใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้าด้วยวิธีการสัมภาษณ์ การสังเกตกับผู้ให้ข้อมูลหลาย ๆ คน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือมากที่สุด

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลในขณะที่เก็บข้อมูลในสนาม จากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนา ซึ่งทำการวิเคราะห์ข้อมูลทุกครั้ง ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ได้น่าเชื่อถือมากที่สุด
2. วิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบการศึกษา ตามหลักแนวคิด ทฤษฎี ทั้งนี้เพื่ออธิบาย เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามกฎเกณฑ์และหลักการที่ได้วางไว้ตามวัตถุประสงค์

หลังจากได้ทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลที่เก็บได้แล้ว ผู้วิจัยได้จำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์และนำเสนอโดยการพรรณนา พร้อมทั้งทำการสรุปเชิงวิเคราะห์โดยใช้กรอบแนวคิดที่ได้กำหนดไว้